

TE-UHU-NUI-E-TERE-IA-PA'ORA

E AHA TE TARA O TE UHU ?

Teie te tahi atu Hiva, 'oia ho'i 'o Te-uhu-nui-e-tere-ia-Pa'ora.

E aha ho'i tōna faufa'a i roto i te orara'a o te mā'ohi mai te tau 'ā'iu'iu mai ā e tae roa mai i teie mahana ? E aha te tumu i topahia ai te i'oa o teie i'a i ni'a i te tahi hiva i roto i te 'ā'ai 'o Hono'ura ?

TE UHU 'IA AU I TE IHI MĀ'OHĪ

IHI REO

TA'O TUPUNA : QUFU [PN] : Parrot fish (*Scarus spp.*)
Reo ma'areva : u'u (*Rensch, 1991*)
Reo nu'kuiva : uhu/haka (*Randall, 1973*)
Reo pa'umotu : uhu/u (*Stimson, 1964*)
Reo vaihi : uhu (*Pukui, 1986*)
Reo hāmoa : ufu (*Pratt, 1911*)
Reo tona : 'ufu (*Hooper, 1994*)

I roto i te puta a Teuira Henry 'e te ve'a Journal of Polynesian society, (JPS:268), teie te hurira'a o te i'oa :

- Uhu-nui-e-tere-iā Pao ra (JPS:294, note n°95) :
« Great-parrotfish-that-goes-to-the-meteor »

- Uhu-nui-e-tere-i-te-tai-ia-Pao-ra (Henry:546) :
« C'est moi, Te-Uhu-nui qui vais dans la mer du météore »

I roto i te puta a te fare vāna'a, e tāpa'o te 'ōpūrei 'e te feti'a pao nō te mau varua. E parau ato'a nei te feiā rava'ai i terā parau. Te aura'a ra ia, e Hiva teie e horo nei i terā mau vāhi te reira te mau vārua i te ti'ara'a.

IHI NŪNA'A

'Ia au i te mau mā'imiraa a te mau 'aivāna'a ihi ora, e i'a 'ai to'a te uhu. E fa'aha'amana'o mai 'oia i te rahura'ahia te ao e te atua ra 'o Ta'aroa.

« Huri ihora i taua pa'a nōna ra, fa'ati'a ihora i ni'a 'ei 'apu nō te ra'i, topa atura i te i'oa 'o Rumia. Rohirohi atura, e ria ri'i ihora, 'ua unuhi atura i te hō'ē pa'a hou o te vehi iāna iho, rave ihora 'ei papa 'e 'ei one ».

Henry, T, (2004). *Tahiti aux temps anciens*, Société des Océanistes N°1, 'api 347.

I te pae Tuamotu, e i'a tapu ato'a te uhu nō te mau vāhine 'e te mau tamari'i. I te mātāmua rā, te uhu, 'o te hō'ē ia i'a fa'ata'ahia nō te hui mana 'e o tei ravehia 'ei pūpūra'a ō i te nu'u atua. Nō te mea ho'i ē, 'aita e fa'ati'ahia 'ia 'amu te ta'ata i te uhu, e tāpa'o ato'a ia te reira i te huru tapu o teie nei i'a.

Torrente, F. (2020), *Te ara moana, le chemin de l'Océan. Guide des Aires marines éducatives de Polynésie française*, DGEE, 'api 59.

Nō te Vaihi, e ata te ufu nō te atua ra 'o Kama pua'a. E 'ānimara tapu roa ia 'oia nā te reira mau pae fenua. 'Eiaha ia e 'amu iāna nō te mea, e nehenehe ato'a teie nei i'a e riro mai 'ei ata nō tō rātou iho mau tūpuna.

Craighill Handy, E. S., (1968). *Traces of totemism in Polynesia – Theories of embodiment of tutelary spirits in animate and inanimate forms*, The Museum, Vol 77, N°1, 'api 43-56.

VERSION FRANÇAISE
SCANNER LE QR-CODE

TE UHU I ROTO I TE ORARA'A O TE MĀ'OHĪ

PARAU TUMU O TE FENUA

TE VAHINE-NIHO-RŌROA

E aha atu ra ia te parau o te niho i roto i te mau parau tumu o te fenua ? E horo iho ā te mana'o i ni'a i te mau vahine niho rōroa, mai iā Nōnā. 'Āre'a rā 'o Haumea, tōna tuahine, tei Teti'aroa ia tōna niho i te vaira'a. E tāpa'o ia teie nō te taehae o teie mau vahine 'ai ta'ata.

I te fenua Vanuatu, e pe'e roa i te 'aufau i te ha'api'ira'a a te mau tamari'i i te niho pua'a. 'Ua riro ia te reira mai te tahi moni ra te huru i terā fenua. E peu teie mai mua roa mai, 'o tē fa'a'ohipahia e tae roa mai i teie mahana.

Barbier, N. (2019). *Vanuatu, trocs, coutumes et dents de cochon, hōho'a tei ha'apurorohia i te 17ra'a o te FIFO;*

Te uhu, 'o te hō'ē ia i'a tā te mā'ohi e 'amu pinepine nei. Nō te tāi'a i te uhu, e mea au a'e 'ia rave i te pūpuhi 'aore rā te pātia. I roto i te kāua, e fa'a'ohipahia te 'ūpe'a (Tuamotu). E haru-rima-noa-hia ato'a teie i'a (Tuamotu). Nō te varevare o tōna 'iri, 'e'ita te uhu e roa'a 'ōhie noa. 'E'ita ia te ta'ata e hi i teie i'a. E mea ta'ero vetahi mau uhu. Nō reira, hou 'a 'amu ai iāna, e tāra'i, e tunu hou 'aore rā e rapa'au iāna nō te tātara i te ta'ero. 'Ia ro'o-noa-hia atu 'oe i te ta'ero, 'a rave i te rau tōhonu, 'āno'i atu i te pape ha'ari 'ōviri. 'E 'ia oti ana'e, 'a inu i taua rā'au ra i roto i te hō'ē roara'a taime e hō'ē hepetoma.

FA'ATI'ARA'A PARAU

« I 'ō iō mātou nei, e pi'ihia teie nei i'a « Tegatega ». E 'ite pinepinehia teie nei i'a i te vahi pāpa'u 'e i te pae a'au »

Maeragi Mervin, tamāhine tautai nō Faaite, 2023.

« E mea nehenehe ihoā te 'ū o te uhu [...] 'aita [rā] te uhu e 'amuhia mai te reira noa. E ti'a 'ia tāmā maita'i i te i'a 'e 'ia fa'aineine maitē 'iāna. »

Herenui Vana'a, ta'ata tautai nō Marokau, 2023

PŪ'OHURA'A

'Ua riro te uhu 'ei i'a i te 'utu 'e te niho pa'ari mau, 'o tē 'ai i te to'a 'ia riro ho'i te reira 'ei one. E nehenehe ia e fa'aauhia teie i'a mai te tahi tuputupuā ra te huru. E mana ho'i tōna nō te vāvahi 'aore rā nō te fa'atupu i te tahi motu. 'Ua pāpū ato'a ia iā tātou ē, 'o te niho te tara o teie i'a ra, 'ei fa'ahōho'ara'a i te taehae o teie Hiva i ni'a i te mana hau 'ē, tei tu'i i te ro'o nā te mau motu ato'a.

Manuia HEITAA, Kylanie TAHIATA, Teiho TEMANU
Piahi matahiti 3 'Āma'a Reo Mā'ohi